

ГЕНДЕРНИЙ РОЗРИВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ПІДНЬОРАДЯНСЬКОГО ПЕРІОДУ

Маргарита Воровка

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
педагогіки і педагогічної майстерності Мелітопольського державного
педагогічного університету імені Богдана Хмельницького,
м. Мелітополь, Україна

Система освіти як частина культури, формує, зберігає і відтворює основні її значення і смисли, а також забезпечує соціалізуючу функцію, яка робить можливим саме існування культури. Як соціальна інституція система освіти утворюється відповідно до комплексу норм, традицій, правил поведінки та регулювання відносин у суспільстві [2, с.166]. Навіть у відсутності явної або навмисної мети в процесі навчання відбувається трансляція культурних цінностей, норм, традицій, значень, пов'язаних зі статтю, які визначають формування гендерної культури тих хто навчається. В цьому випадку говорять про прихований навчальний план, який через організацію освіти, зміст предметів та стиль навчання, що відображають гендерні стереотипи, підтримує гендерну нерівність, віддаючи перевагу чоловічому і домінантному та недооцінюючи жіноче і нетипове [3, с.73].

Важливим елементом прихованого навчального плану вищої школи виступає гендерний склад студентства, який прямо відображає гендерну асиметрію ринку праці і побічно - уявлення традиційної культури про «жіночі» і «чоловічі» професії, заняття, покликання, можливості та особливості. У суспільній свідомості такі установки заломлюються через уявлення про рівність статей, існуючу в СРСР. Треба підкреслити, що в 60-80-ті роки ХХ століття в

країні інтенсивно росла частка студенток вищої школи - якщо в 1960 році вони становили 43%, то в 1986 році - вже 56% студентства [1, с.556].

Горизонтальна асиметрія, пов'язана з нерівномірним розподілом статей за професійними галузями, призводила до того, що радянські жінки, які не поступалися чоловікам за рівнем кваліфікації та освіти, були витіснені в менш престижні і нижче оплачувані сфери діяльності, відповідні гендерним стереотипам про жіночі ролі (турбота, підтримка, обслуговування). Так, за даними 1986 року, «жіночими» виявилися сфери культури, охорони здоров'я, соціального забезпечення, торгівлі, громадського харчування, освіти з середніми зарплатами від 118,1 карбованців (культура) до 155,7 карбованців (освіта). У «чоловічих» сферах будівництва, транспорту і промисловості зарплати варіювали від 215,7 (промисловість) до 272,4 карбованців (водний транспорт) при середній зарплаті по країні в 195,6 карбованців [1, с.416-435].

Вертикальна асиметрія виражалася в нерівномірному розподілі статей по посадовий і владній ієрархії, обмеженому доступі жінок до її вищих щаблів. Хоча радянський період відрізнявся значним рівнем інтеграції жінок до керівних сфер політичного, економічного, наукового, культурного життя, з кожною сходинкою вгору по службових сходах кількість жінок стрімко зменшувалось [1, с.465].

Найбільш очевидним було горизонтальне розшарування студентства, що відзеркалювало і відтворювало асиметрію ринку праці в розподілі статей за типами вузів і за спеціальностями, і мало в СРСР характер стійкої тенденції. Цілковито очікувано найбільш фемінізованими були вузи освіти, мистецтва і кінематографії, де жінки становили 74%, економіки і права - 70%, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту - 63% від загального числа студентства. У найбільш численних промислових вузах студенток було 44%, в сільськогосподарських - 37% [1, с.547, 556].

Всупереч проголошеній рівноправності в радянській вищій школі існували дискримінаційні практики, що обмежували освітні можливості однієї із статей. Так, наказ по медичному відбору осіб, які вступають до вищих

навчальних закладів, містив поряд з повними і частковими протипоказаннями через хворобу, і перелік з 25 спеціальностей, за якими обмежувався набір жінок [4].

Крім офіційних, існували й неписані правила, що обмежували доступ жінок до деяких видів професій і напрямків вищої освіти. Так, їх не приймали на факультети міжнародних відносин, на відділення міжнародної журналістики, до військових та міліцейських училищ і вузів. Отримання спеціальної військової освіти радянським жінкам було дозволено тільки на початку 70-х, тоді як проходження служби в армії на вільних засадах - ще в середині 60-х років ХХ століття.

Дискримінаційна практика у вищій освіті мала і характер преференцій для чоловіків в конкурсному наборі до вищих навчальних закладів - наприклад, пільги для звільнених в запас військовослужбовців поширювалися тільки на звільнених з дійсної служби - тобто на чоловіків. Вони користувалися перевагами при прийомі на підготовчі відділення, отриманні гуртожитку і стипендій, зокрема - під час набору в педвузи для подолання фемінізації вчительських кадрів [5, л. 210-211, 226-228].

Організація навчально-виховного процесу у вищій школі відтворювала і вертикальну гендерну асиметрію, що яскраво проявилось в діяльності вузівського комсомолу. Діяльність цієї громадської організації мала яскравий ідеологічний ухил і мінімальний вплив на суспільно-політичне життя країни. Партія здійснювала управління і керівництво системою комуністичного виховання студентів через відділи науки і навчальних закладів при ЦК КПРС, яким підпорядковувалися секретарі та відділи студентської молоді ЦК ВЛКСМ, а тим - суб'єкти системи управління комуністичним вихованням вузу (комітет комсомолу вузу і факультетів, групорги академічних груп, куратори, студентське самоврядування та інші).

Обов'язкове членство в комсомолі обумовлювало формальну рівність статей в складі ВЛКСМ зі специфічно радянським підходом до політичної участі жінок - їх або немає, або вони присутні на другорядних ролях. Так, у

складі лідерів комсомольських організацій України кількість жінок серед перших секретарів коливалася від 4,5% у Хмельницькій області до 28% в Запорізькій, а серед других секретарів - від 36,3% в Черкаській області до 62,5% в Миколаївській. Збільшення «жіночого про шарку» серед секретарів комсомольських організацій понад 30% вимагало узгодження з відділом комсомолу ЛКСМ України [6, л.1-10].

Тож гендерний склад пізньорадянського студентства прямо відображав гендерну асиметрію ринку праці і опосередковано - традиційні культурні стереотипи про «жіночі» і «чоловічі» професії, заняття, покликання, можливості та особливості. У розглядуваний період ці установки заломлювалися через уявлення про рівність статей, існуючу в СРСР, обумовлювалися особливостями державної політики в жіночому питанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Народное хозяйство СССР за 70 лет : Юбилейный статистический ежегодник / Государственный комитет СССР по статистике. – М. : Финансы и статистика, 1987. – 766 с.
2. Млечко, Е. Н. Воспроизводство гендерных моделей в образовательном процессе высшей школы / Е. Н. Млечко // Научные труды кафедры «История, мировая и отечественная культура» БНТУ. – Минск : БНТУ, 2011. - С. 166-172.
3. Словарь гендерных терминов [Текст] / Н. И. Ажгихина [и др.] ; ред. А. А. Денисова ; Региональная общественная организация «Восток-Запад: Женские Инновационные Проекты». - М. : Информация - XXI век, 2002. - 256 с.
4. Приказ Министерства здравоохранения СССР № 542 , Министерства высшего и среднего специального образования СССР № 464 от от 26 мая 1976 года «О введении в действие методических указаний по медицинскому отбору лиц, поступающих в высшие учебные заведения»

[Электронный ресурс]. – Режим доступа:

<http://lawru.info/dok/1976/05/26/n1187333.htm>. – Дата доступа: 05.04.2017

5. ЦГАОО Украины. – Фонд 7. – Опись 20 – Дело 673. – 238 л.
6. ЦГАОО Украины. – Фонд 7. – Опись 20. – Дело 218. – 16 л.